

ANDREAS HEDBERG

En besynnerlig bibliotekarie Prosafragment av Viktor Rydberg

Inledning

Viktor Rydberg var länge en högt skattad författare. Hans dikter och romaner trycktes under första halvan av 1900-talet i ett otal upplagor. Mellan 1918 och 1960 försvarades 8 akademiska avhandlingar om Rydbergs verk. Viljan att skriva en författarskapets historia innebar också att de minsta fragment, ungdomsskrifter och dagboksanteckningar plockades fram ur arkiven och offentliggjordes. I den av Karl Warburg utgivna serien *Skrifter* (1896–1899) inkluderades både "romanfragment" och "strödda anteckningar".¹ Under den första av dessa rubriker återfinns – utöver den aldrig avslutade och delvis självbiografiska tendensromanen *Benoni Strand* – två prosastycken: "Stenmänniskan. Arabesk" och "Ur en klosterbroders dagbok".² Dessa berättelser har Warburg sökt rekonstruera med utgångspunkt i ett antal lösa papper och korrekturremsor från 1850-talets sista år. "Stenmänniskan" kan kopplas samman med andra utkast – troligen från samma period – tack vare en bevarad förteckning över planerade arbeten.

I ett av de stora kuverten i Kungliga bibliotekets Rydbergs-samling (KB:L40:28) finns en långsmal, turkos pappersremsa med bruna smutsfläckar.³ Under överskriften "Moln. Orimmade och rimmade fantasier af Victor Rydberg" har författaren nedtecknat följande lista:

¹ Rydberg, 1897, 145–215 och Rydberg, 1898, s. 156–164.

² Om *Benoni Strand*, se Warburg, 1900, 1, s. 353–361.

³ En fotografisk kopia av listan (med ett fåtal synliga rättelser) återfinns i Warburg, 1900, 1, s. 381. Fragmenten diskuteras på s. 380–390. Också Svanberg kommenterar "Moln"-listan – jfr Svanberg, 1923, s. 40–44.

- I. Äfventyr med min skugga.
- II. En fornromersk tidningsskrifvare
- III. Cingoalla.
- IV. Renjägaren och jattedottern.
- V. Fyrtornet.
- VI. Pierino Corsi. [”Stenmänniskan”]
- VII. Dikter, upplästa af en besynnerlig poet för en besynnerlig bibliotekarerie.
- VIII. Bödelns dotter

Samtliga poster kommenteras av Warburg. ”En fornromersk tidningsskrifvare” samt de fragmentariska manuskripten till ”Äfventyr med min skugga”, ”Fyrtornet” och ”Pierino Corsi” (varav de tre senare finns bevarade i KB:L40:28) refereras och citeras i varierande grad. ”Cingoalla” utgavs i december 1857 med titeln ”Singoalla. Romantisk Sagodigt”.⁴ En norsk saga med titeln ”Renjägaren och jattedottern” publicerades i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* den 18 december 1858, som en del i reseberättelsen ”En vandring i Norge”.⁵ Till ”Bödelns dotter” finns inga bevarade utkast, men ett kortfattat koncept i KB:L40:28 antyder att det rör sig om ett första embryo till den först 1891 publicerade romanen *Vapensmeden. Hägringar från reformationstiden*.

Warburgs biografi är fortfarande grundläggande för Rydbergsstudiet. Han var personligt bekant med författaren och hans kommentarer är initierade och uppslagsrika. Biografin bevarar också en samtida läsaers reaktioner och har därmed ett viktigt bestående värde. Ändå finns det anledning att granska Warburgs arbetsmetoder och resultat. Hans renskrifter av och citat ur fragmenten i serien ”Moln” är inte fullständiga, och i den mån de troget följer texten redovisar de sällan eller aldrig några varianter. Dessutom har Warburg lämnat ett

⁴ Så sent som 1865 umgicks Rydberg med tanken på att utge ”Singoalla” som en del i en serie berättelser. ”Sagodigtens” andra upplaga, som utkom detta år, fick titeln *Dimmor. Fantasier och historier af Victor Rydberg*, 1: *Singoalla*.

⁵ Rydberg, 1858. Reseberättelsen finns även utgiven i bokform (Rydberg, 1953).

av fragmenten i stort sett utan kommentarer. Om posten VII. på listan över planerade arbeten – "Dikter, upplästa av en besynnerlig poet för en besynnerlig bibliotekarie" – säger han endast att de omtalade dikterna torde "delvis sammanfalla med de 1863 i [kalendern] Flora meddelade *Strandvrak af Robinson Crusoe*"⁶ och att det prosafragment som föreligger bland utkasten varit "afsedt som inledning".⁷ Presentationen av den besynnerlige bibliotekarien (bevarad i KB:s Rydbergssamling som nummer L40:28:4) är dock förhållandevis utförlig och förtjänar att läsas i befintligt skick.

[Andreas Hedberg har tidigare behandlat En besynnerlig bibliotekarie i *Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning* 130(2009), s. 185-197. Eftersom nya Rydbergstexter är sällsynta ville vi presentera det fantasieggande fragmentet även för *Veritas* läsare, fast utan fullständig vetenskaplig apparat. Den som är intresserad av textvarianter etc. hänvisar sålunda till *Samlaren*. – Redaktionens anmärkning.]

⁶ Warburg, 1900, 1, s. 382. I *Flora. Toilett-kalender* (Göteborg, 1863) trycktes Rydbergs dikter (s. 103–119) anonymt, under pseudonymen Robinson Crusoe. En arbetstitel för dessa dikter var "Vissna Knoppar plockade af Robinson Crusoe" (enligt manuskript till "Korsaren", bevarat i KB:L40:19:4). Flera av dem återkom i de senare diktsamlingarna 1882 och 1891. Se härom Warburg, 1900, 1, s. 457–472.

⁷ Warburg, 1900, 1, s. 385. Warburgs påstående, att prosafragmentet varit tänkt som en inledning till de dikter som senare publicerades i *Flora*, är svårt att bevisa. I KB:s Rydbergssamling finns inget koncept till dikterna i *Flora*. Upplysningar saknas också i de få brev (8 st från tiden före 1864 i KB:L40:155) som finns bevarade från den aktuella perioden (trots att de utförliga breven – 7 st – till den forne eleven Rudolf Ström i regel innehåller uppgifter om litterär verksamhet – jfr t.ex. Viktor Rydberg till Rudolf Ström, 15.8.1857). Warburg bör alltså ha grundat sin teori på egna åsikter om Rydbergs skapandeprocess.

[En besynnerlig bibliotekarie]

Jag är bibliotekarie hos en man, som sällan eller aldrig läser något. Biblioteket befinner sig tillika med mig på ett gammalt slott, hvars egare ej på många år besökt det. Slottet är beläget på en holme, holmen i en insjö, på hvars stränder vexer tall- och granskog. Jag har gjort den iakttagelse, att himmelen, som hvälfver sig öfver denna insjö, är vackert blå vid klart väder, men att det aldrig regnar här, utan att samma himmel någonstades är mulen. Jag anför ej detta såsom ett bevis på min iakttagelseförmåga; men tillfället låg nära att göra denna anmärkning, emedan jag påminner mig, att det i morse var vackert väder, medan nu mot aftonen regnet slår trumhvirflar på plattaket öfver mig och på det hvälfda fönstret framför mig, samt bildar riktiga vattenfall från de rostiga rännorna ned på slottsgården. Jöns, som med sin hustru Annika är den ende lefvande varelsen här på slottet, jag sjelf, katten, råttorna, spindlarne, malen, kajorna och ugglorna oberäknade - Jöns eller Annika måtte nyss tändt en duktig brasa eller torrvedssticka i sin kammare, ty ett klart, men ostadigt ljus skönjes genom dess fönster. Och som det nu verkligen börjar blifva mörkt - ack de långa trefliga otrefliga höstqvällarne! - så tänder jag också nu min lampa.

Jag är gammal karl. Ännu är jag likväl icke skallig, utan har tvärtom ett mycket rikt, något rödbrunt hår, som jag kanske får bära med mig i grafven. Min vanliga dräkt består af gula tofflor och en nattrocks i brun färgton med mörka fjäderlika skuggningar på. Jag nyttjar glasögon, hvars glas äro kretsrunna och kanske större än de behöfde vara. I tornet, som reser sig gent emot mitt fönster, bor ett ugglepar, hvars lefnadssätt jag i många år har iakttagit, och när jag ser dessa lyckliga makar, hvilket oftast händer i skymningen, suckar jag någon gång öfver mitt eget ungarstån. För öfrigt odlar jag potatis, radiser och gräslök i en täppa bakom vestra tornet åt sjön till, fiskar, när det så faller mig in, rudor i dammen eller

aborrar i sjön; dammar af mina böcker, som till största delen bestå af romaner (jag har till och med så nya som August Lafontaines); läser ibland *Somnium Scipionis*, *Phædri Fabulæ* och *Atticus* i *Cornelius Nepos*, för att icke glömma min latin; brygger, två gånger i veckan om sommaren, tre i veckan om våren och vintern, som sju gånger i veckan om hösten, en smaklig toddy, som jag i brist på sällskap utdricker ensam, samt lefver nöjd och belåten på min bibliotekarielön af runda 100 rdr om året, hvaraf hälften lemnas till Jöns och Annika som betalning för maten.

Detta har jag nu upptecknat i min dagbok, på det man efter min död må veta hvem dagboksförfattaren är, huru han lefvat och verkat.

Det är kallt och ruskigt i afton. Jag vill svepa nattrocken bättre om mig och koka vatten till min toddy. Till läsning i qväll på sängen väljer jag "Luftseglarne eller det bortauktionerade barnet". Jag förmodar, att Annika snart kommer med qvällsmaten.

- - -

Kommentarer och ordförklaringar

Hs. r.

- 24 **radiser** – äldre form av rädisor
- 25 **rudor** – pl. av ruda (*Carassius carassius*), art i familjen karpfiskar. Rudor släpptes förr ofta i dammar och källor för att hålla vattnet rent och fritt från mygglarver.
- aborrar** – äldre stavning av abborrar
- 26 **August Lafontaine** – tysk romanförfattare (1758–1831). I *Nordisk Familjebok* skriver G. R. G:son Berg att Lafontaines verk präglas av idealiseringen av oskulden och den borgerliga husfriden ”i frasrika deklamationer”. Också ”känslösamt vällustiga målningar” lyfts fram som typiska för den tyske författaren, som sammanfattningsvis får ett negativt omdöme: ”Trots det enformiga och fadda i författarens maner vardt han ytterst populär genom sin ohejdade svada och den kälkborgerliga uppfattningen.”
- 27 **Somnium Scipionis** – ”Scipios dröm”, uppsats av Marcus Tullius Cicero (f. 106 f. Kr) (i det delvis bevarade filosofiska arbetet *De republica*), i vilken återberättas en fiktiv drömsyn, tillskriven den romerske generalen Scipio Aemelianus. I uppsatsen betonar Cicero den romerska soldatens plikter, men också det romerska rikets obetydlighet i universum.
- Phædri Fabulæ** – Phædri (gen. av Phædrus, äv. stavat Faidros (gr.) eller Fædrus) fabler. Phædrus var en romersk fabeldiktare, inspirerad av Aisopos (lat. Aesopus) och verksam under 20- 30- och 40-talen e. Kr.
- Atticus i Cornelius Nepos** – Cornelios Nepos (cirka 100–25 f. Kr.) var en romersk författare. Levnadsteckningen över Titus Pomponius Atticus (romersk historiker, 109–32 f. Kr.) återfinns i den delvis

- bevarade *De viris illustribus*. H. R. Törnebladh skriver i *Nordisk Familjebok*: "C. röjer föga historisk kritik, och hans framställningssätt har åtskilliga svagheter. Språket är dock enkelt och naturligt, till följd hvaraf lefnadsbeskrivningarna blifvit en mycket använd skolbok."
- 30 **rdr** – förkortning av riksdaler
- 34 **ruskigt** – dåligt (om väder) snarare än skrämmande, jfr inledningsraden i Rydbergs debutroman *Wampyren* (1848), där ordet har samma betydelse: "Det var en mörk och för Roms himmel ovanligt ruskig natt" (*Jönköpingsbladet*, 7.3.1848).
- 35 **"Luftseglarne eller det bortauktionerade barnet"** – *Luftseglarne, eller det bortauktionerade Barnet* roman av August Lafontaine i svensk övers., del 1-3, Upsala, Karlstad, Vesterås och Örebro, 1821 (något tyskt original har ej kunnat identifieras). Berättelsen recenserades anonymt i *Swensk Literatur-Tidning*, 1821:26 (Måndagen den 2 juli), spalt 415. Recensenten uttalar sig negativt om Lafontaines författarskap, men försiktigt positivt om den aktuella romanen: "Man måste göra rättwisa åt Författarens bemödande, hwilken annars med föga fantasi begåfwad dock nu, sedan han förut redan tyckes hafwa uttömt alla uppfinningar, äntligen med sina läsare upphäfwer sig öfwer molnen." Berättelsens huvudmotiv – den ljuva kärleken som tillfälligtvis hindras av "adelshögmodet" – beskrivs som typiskt för Lafontaine. Men i *Luftseglarne* har detta slitna mönster enligt recensenten givit upphov till "några wackra situationer [och] en och annan rörande scen, och det är detta som i förening med en bildad, ehuru än slapp än känslospänd stil, skaffat denne Förf:s skrifter lycka hos de läsare, som ej känna något bättre."

Käll- och litteraturförteckning

- G:son Berg, G. R., ”August Lafontaine”, i *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*, Ny reviderad och rikt illustrerad upplaga, 5 (Stockholm, 1906), s. 738 f
- [Osign.], [recension av August Lafontaine, *Luftseglarne, eller det bortauktionerade Barnet* (1821)], i *Svenske Literatur-Tidning*, 1821:26 (Måndagen den 2 juli), spalt 415
- Rydberg, Viktor, ”Wampyren”, i *Jönköpingsbladet*, 7 mars –15 juli 1848)
- , [Brev till Rudolf Ström], 15.8.1857, i KB:L40:155 (N:o 3 av 7 till samme adressat)
- , ”En vandring i Norge”, i *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, 18.11.1858.
- , *Moln* (KB:L40:28)
- ”Strandvrak. Några spillror hopplockade af Robinson Crusoe”, i *Flora. Toilett-kalender* (Göteborg, 1863), s. 103–119
- , *Dimmor. Fantasier och historier af Victor Rydberg*, 1: *Singoalla* (Göteborg, 1865)
- , *Vapensmeden. Hägringar från reformationstiden* (Stockholm, 1891)
- ”Romanfragment”, i *Sägner, berättelser och skizzer*, Skrifter 8 (Stockholm, 1896)
- , ”Strödda anteckningar. Ur Viktor Rydbergs anteckningsböcker”, i *Varia*, Skrifter 13 (Stockholm, 1898)
- , *En vandring i Norge*, Bokgåvan, 8 (Stockholm, 1953)
- Svanberg, Victor, *Rydbergs Singoalla. En studie i hans ungdomsdiktning*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet, 25 (diss. Uppsala, 1923)
- Törnebladh, H. R., ”Cornelios Nepos”, i *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*, Ny reviderad och rikt illustrerad upplaga, 15 (Stockholm, 1911), s. 796 f
- Warburg, Karl, *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, 1–2 (Stockholm, 1900)